

Water, recht en een veranderend klimaat

Veranderen het recht op water en waterrecht mee met het veranderende klimaat? Onder grote belangstelling van diplomaten, juristen en waterdeskundigen had op 22 september aan het UNESCO-IHE Institute for Water Education te Delft een colloquium plaats over recht op water en waterrecht in een veranderende wereld. Aanleiding was het 30-jarig bestaan van de University for Peace, een universiteit in Costa Rica die destijds door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties is opgericht.

Juristen van naam uit onder meer Zwitserland en de Verenigde Staten kwamen bijeen om een zeer geïnteresseerd gehoor toe te spreken. In de zaal een ongebruikelijk divers doch bijzonder betrokken publiek: een uitgelezen melange van juristen, topdiplomaten (onder wie meerdere ambassadeurs) en waterdeskundigen. De dag werd uitstekend voorgezeten door respectievelijk de voorzitter van de Alliance for UPEACE, Marius Enthoven, en de rector van het UNESCO-IHE, András Szöllösi-Nagy.

Eerste spreker professor Laurence Boisson de Chazournes (universiteit van Genève) geniet grote bekendheid onder de aanwezige juristen, onder meer vanwege haar werk voor het Internationaal Gerechtshof. Ze spreekt echter zelden op dit soort conferenties. Een bijzondere gelegenheid, dus. Ze schetste de internationale juridische kaders die expliciet in relatie staan tot (toegang tot) water, en hoe deze zich tot elkaar verhouden. Tevens merkte ze op dat water nog onvoldoende is ingebed in het debat over klimaatverandering, niet in de laatste plaats vanwege de juridische context.

Professor Thea Hilhorst (universiteit van Wageningen, rampenstudies) hield een vurig en duidelijk betoog over het belang van aandacht voor de sociologische, institutionele en sociaal-economische context, waarin aanspraak wordt gemaakt op bepaalde rechten of ontwikkelingswerk wordt uitgevoerd, soms met averechts effect. Wat in Nederland werkt, hoeft niet te werken in bijvoorbeeld Mozambique, waar kostwinning vaak ruimtelijk verdeeld is. Polygamie werd aangehaald als een praktisch middel bij adaptatie aan klimaatverandering: een vrouw in de riviervlakte zorgt voor eten tijdens droge perioden, terwijl een tweede vrouw in de heuvels de zorg overneemt tijdens te natte perioden. Professor Joyeeta Gupta (Vrije Universiteit Amsterdam en UNESCO-IHE) maakte gebruik van het door Boisson de Chazournes geschetste kader om aan te geven dat in feite sprake is van drie 'concurrerende discussies/stromingen'.

De ambassadeur van Bolivia maakte vanuit de zaal van de gelegenheid gebruik om in te gaan op de recente resolutie bij de Algemene Vergadering van de VN, betreffende water en sanitatie als een mensenrecht. Ook de onthouding van stemming van Nederland tijdens de vergadering hierover kwam aan de orde. Internationaal heeft dit tot veel verbazing geleid. Immers, zo veronderstelde men (terecht), Nederland draagt water als recht toch een warm hart toe? Ambassadeur

Ter Haar, ondersteund door een vervolgens door het ministerie van Buitenlandse Zaken verspreide stemverklaring, lichtte toe dat Nederland het recht op water een warm hart toedraagt, doch dat juist dit reden was voor stemonthouding. De nieuwe verklaring werd eerder gezien als een afzwakking en een complicerende factor dan als een verbetering ten opzichte van reeds lopende activiteiten, zoals die van de onafhankelijke expert van de VN voor toegang tot veilig drinkwater en sanitatie.

Rechter Gregory Hobbs (Hooggerechtshof van Colorado) lichtte toe hoe hij in de Verenigde Staten betrokken is bij rechtszaken over water. Hij vertelde hoe deze zaken over het algemeen ontstaan en hoe het waterbeheer veelal spontaan is georganiseerd, op basis van 'wie het eerst komt, die het eerst maalt': de oudste rechten gaan vaak voor andere belangen, waarbij een marktstelsel ervoor zorgt dat rechten worden opgekocht van de oorspronkelijke eigenaars. Als voorbeeld werd Las Vegas aangehaald, waar de lokale waterleverancier enerzijds extreem gebruik maakt van hergebruik van water, anderzijds bij vrijwel alle landeigenaren rechten heeft gekocht voor het gebruik van het aldaar als (sporadische) neerslag vallende water. "De waterrechten van elke afzonderlijke tuin zijn verkocht."

Juan Amaya-Castro (Vrije Universiteit Amsterdam en University for Peace) legde uit dat een rechter zich eigenlijk aan het eind van een proces bevindt. Daarvoor kan er al heel wat gebeuren. Aan de hand van een aantal voorbeelden maakte Amaya-Castro duidelijk dat, net als de waterverdeling, recht vaak ook tamelijk willekeurig is, ook al wordt er meestal graag iets anders beweerd. Barend ter Haar, Nederlands ambassadeur bij de UNESCO, schetste op lucide en aansprekende wijze hoe internationale afspraken over duurzaamheid en recht in de praktijk soms weinig betekenen. Als voorbeeld kan bijvoorbeeld de redactie van H₂O aan alle lezers beloven dat zij tien euro zullen ontvangen. Dat is tamelijk eenvoudig: er is immers niet gezegd dat u dit bedrag van de redactie zult ontvangen, evenmin wanneer u het zult ontvangen. Dat u het zult ontvangen, ooit, van iemand, is tamelijk zeker. Welke rechten kunnen de lezers nu ontlenuen aan de belofte? Daarnaast maakte Ter Haar duidelijk dat een recht op water alleen niet voldoende is, aangezien dit recht vaak samenhangt met andere rechten, een werkend rechtssysteem en een goed bestuur.

Nieuwe gedeelde leerstoel

Ter afsluiting verwees Szöllösi-Nagy naar internationale afspraken die aanpassing

Rechter Gregory Hobbs

verdiene, onder meer door een verandering in de waterbalans. In de waterwereld is een artikel van Milly e.a. bekend (in Nature), met als titel 'Stationarity is dead - whither water management?'. Hierin wordt beredeneerd dat het door ingenieurs vanouds gehanteerde uitgangspunt van stationariteit, waarbij een dam of dijk wordt ontworpen op basis van een meetreeks, geen opgeld meer doet. Tijdens de bijeenkomst van 22 september werd wederom duidelijk gemaakt dat dit ook geldt voor het rechtssysteem. Afspraken over waterverdeling voor bijvoorbeeld de Nijl zijn decennia oud, terwijl de waterbalans (ooit uitgangspunt voor de afspraken) intussen aanzienlijk is veranderd.

Dankzij de inspanning vanuit het samenwerkingsprogramma voor water en klimaat CPWC hebben tijdens de voorbereidende fase voor de bijeenkomst het UNESCO-IHE en UPEACE elkaar gevonden: de rectoren overleggen thans intensief over een gedeelde leerstoel 'Water en Vrede'.

Charlotte Herman
Marguerite de Chaisemartin
Elisabetta Cangelosi
Michael van der Valk